

УДК 913

МАТВІЙЧУК В.В.

ЕКОНОМІЧНА АКТИВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ ТА РИНОК ПРАЦІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Населення значною мірою зумовлює формування міжрайонних і внутрірайонних функцій виробництва території. Воно визначає потужність і структуру потоку продукції, яка вивозиться за межі даної території, розвиток місцевого виробництва. Трудові ресурси створюють можливості для повнішого використання наявних природних ресурсів, сприяючи тим самим підвищенню рівня комплексного розвитку території. На території, яка добре забезпечена трудовими ресурсами, розвивається система виробництв з високою трудомісткістю продукції.

За обсягами наявного трудових ресурсів потенціалу Житомирська область посідає 19-те місце серед адміністративно-територіальних одиниць аналогічного рангу. Такий рейтинг сформували процеси демографічного розвитку (обсяги наявного контингенту працездатного населення, що склались в результаті процесів природного та механічного руху населення) та фактори, що згенерували 62,1-відсотковий рівень економічної активності населення.

Рівень економічної активності населення близький до середньоукраїнського і протягом 5-річного періоду, що передував прогнозу схеми розвитку і розміщення продуктивних сил Житомирської області, підвищувався. Загалом використовується близько 2/3 наявного в області трудових ресурсів потенціалу. Зайнятість у навчанні, тобто у сфері підготовки до прояву трудової активності, набула тенденції до зростання, досягнувши значення частки в складі трудового потенціалу 8,5%. Ще 17,6% в його складі – це резерв, який може бути задіяним лише при виконанні певних умов (зростанні зацікавленості в легальній зайнятості, збільшенні кількості високооплачуваних робочих місць тощо). За структурою його галузевого розподілу область відноситься до аграрно-індустріальних з низьким рівнем зайнятості робочої сили в галузях соціальної сфери, що визначає сучасні особливості кон'юнктури ринку праці та формує довготривалі тенденції його розвитку[2].

Виходячи зі стратегічної мети соціально-економічного розвитку країни, в області до 2015 р. необхідно створити умови для формування обсягів і пропорцій зайнятості, характерних для соціально орієнтованої ринкової економіки. Обов'язковою умовою цього є досягнення достатнього трудових ресурсів забезпечення економіки, формування збалансованого ринку праці з чіткими соціальними орієнтирами, забезпечення продуктивної зайнятості та соціального захисту працездатного населення. Серед факторів, які потрібно раціонально використати для досягнення визначених цілей, найочевидніші наступні:

- тенденція розширення сфери прикладання праці на основі відновлення функціонування робочих місць та їх прискорена модернізація;
- накопичений освітній і професійно-кваліфікаційний потенціал населення;
- інвестиційна привабливість області, що матеріалізуватиметься в створенні сучасних наукотрудоємних робочих місць.

На загальнонаціональному тлі Житомирська область виділяється широким спектром загроз щодо досягнення поставлених цілей, зокрема є глобального

масштабу, а саме наслідки Чорнобильської катастрофи, що є чинником підвищеної активності працездатного контингенту населення та його радіофобії при появі територіальної активності, фактором обмеження раціонального розміщення продуктивних, екологічно безпечних підприємств (робочих місць). Серед інших загроз – прискорене скорочення кількості населення працездатного віку, що визначатиметься тенденцією скорочення кількості працездатного населення працездатного віку, який залишатимуть кількісно більші контингенти, ніж набуватимуть його, та збереженням існуючих масштабів і напрямків трудової міграції; зменшення місткості сфери прикладання праці (в результаті банкрутства підприємств та зниження трудомісткості виробництва); велика частка в складі працездатного контингенту населення осіб передпенсійного віку, наявність підприємств з низьким потенціалом конкурентоспроможності, недостатній і невідповідний поточним потребам ринку праці освітньо-кваліфікаційний рівень; низький рівень мотивації населення до трудової діяльності в офіційній економіці; криза системи робочих місць у суспільному секторі сільськогосподарської галузі, що загострює проблему зайнятості населення в сільській місцевості.

На період до 2015 р. ситуація у сфері зайнятості населення Житомирської області значною мірою визначатиметься демографічним фактором, насамперед, динамікою кількості працездатного населення, його статеві-віковим складом, а також соціально-економічними чинниками, зокрема, успіхами в розвитку господарського комплексу області, процесами, що формуватимуть трудову активність населення, його здатність до територіально-галузевої мобільності. Окрім цього, в оптимістичних прогнозних розрахунках урахувалось протікання наступних процесів:

- прискорення соціально-економічного розвитку, що виражатиметься в позитивному балансі руху робочих місць (між ліквідацією застарілих і створенням нових);
- позитивного сальдо заміщення поколінь, що вибуватимуть із працездатного віку;
- підвищення економічної активності на основі зростання рівня оплати праці.

Як доводять розрахунки, що виходять із використання можливих для області шансів усталеного соціально-економічного розвитку, в перше п'ятиріччя реалізації Схеми (2005–2009 рр.) обсяги зайнятих в економіці, незважаючи на інтенсивне господарське відновлення, формуватимуться під інерційним впливом тенденцій, що набрали силу в попередні роки. Саме так, на жаль, буде приречена розвиватися зайнятість у житлово-комунальному господарстві, охороні здоров'я, освіті, причому не в останню чергу через недостатність бюджетного фінансування (табл.1).

У галузях реальної економіки передбачається низький ступінь корельованості з динамікою виробництва. У промисловості, сільському господарстві, будівництві, транспорті досить високий рівень зайнятості в цей період забезпечуватиметься невисоким їхнім техніко-технологічним рівнем озброєності, значною трудомісткістю виробництва. Проте в результаті економічних трансформацій вони втрачатимуть трудовий потенціал. Очікуване скорочення чисельності зайнятих в промисловості стане безпосереднім наслідком реструктуризації підприємств і банкрутства їх певної частини [1].

При досягненні раціонального співвідношення між вибуттям

Таблиця 1.

**Балансовий розрахунок формування і зайнятості економічно активного населення Житомирської області,
середнє за рік, тис. осіб**

Показник	2005		2010		2015	
	I *	II	I	II	I	II
Економічно активне населення	591,1	581,5	602,6	600,3	602,6	589,6
Зайнято в усіх сферах економічної діяльності	546,4	516,5	519,5	494,0	519,5	435,4
Кількість населення, зайнятого в галузях економіки	438,4	414,5	415,0	398,2	415,0	328,7
У тому числі: промисловість	96,0	91,3	87,0	87,3	87,0	68,9
сільське, лісове, рибне господарство (без урахування зайнятих в особистому підсобному сільському господарстві)	114,4	112,9	93,2	110,6	93,2	69,0
будівництво	14,9	13,2	19,3	12,5	19,3	12,0
транспорт і зв'язок	27,0	25,3	27,7	22,3	27,7	20,1
торгівля, громадське харчування, матеріально-технічне постачання, збут, заготівлі	28,9	27,0	32,0	26,6	32,0	26,0
житлово-комунальне господарство і невиробничі види побутового обслуговування населення	15,8	14,3	16,0	13,7	16,0	13,3
охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення	39,9	36,1	40,5	35,0	40,5	33,0
освіта, культура та мистецтво, наука і наукове обслуговування	58,6	53,3	57,4	50,2	57,4	48,4
фінансування, кредитування, страхування	3,9	3,3	5,3	3,3	5,3	3,3
апарат органів державного та господарського управління, органів управління кооперативних і громадських організацій	30,7	30,5	25,8	30,0	25,8	28,0
інші галузі	8,3	7,3	10,8	6,7	10,8	6,7
Зайняті в інших сферах економічної діяльності	108,0	102,0	104,5	95,8	104,5	106,7
Безробітні	44,7	65,0	83,1	106,3	83,1	154,2
Рівень безробіття (до працездатного населення у працездатному віці, %)	6,0	9,0	12,0	15,3	12,0	23,1
Економічно неактивне населення	211,7	155,2	134,2	109,0	134,2	90,7
Учні у працездатному віці, які навчаються з відривом від виробництва	70,0	63,8	60,2	48,8	60,2	40,0
Незайняте працездатне населення у працездатному віці та інші	141,7	91,4	74,0	60,2	74,0	50,7
Довідково						
Трудові ресурси	802,8	736,7	736,8	709,3	736,8	680,3
У тому числі: працездатне населення в працездатному віці	744,2	723,2	688,3	695,7	688,3	667,2
особи старшого віку	58,5	13,2	48,0	13,0	48,0	12,3
підлітки	0,1	0,3	0,5	0,6	0,5	0,8

непродуктивних робочих місць і введенням нових найбільш імовірно, що протягом 2006–2010 рр. зайнятість індустріальною працею скорочуватиметься на 2,1% щорічно. При цьому складуться обмежені можливості застосування праці вивільнюваних працівників у цій же галузі економіки, оскільки лише окремі підприємства після необхідної модернізації будуть спроможні залучати додаткову робочу силу.

Аграрна сфера зазнає найглибших зрушень: у період 2005–2009 рр. їх зумовлюватиме зростання зацікавленості працездатних контингентів сільського населення в господарюванні на власній землі, розвитку орендних відносин, розширенню можливостей зайнятості за наймом; у подальшому через розгортання процесу концентрації виробництва, зростання продуктивності праці потреба в працівниках сільськогосподарського профілю скорочуватиметься. У результаті в цей період сільськогосподарська галузь області втратить понад 16 тис. працівників, більшість яких перейдуть з категорії найманих до самозайнятих. Міграційний перерозподіл населення, розвиток самозайнятості та від'ємні значення природного приросту сільського населення дещо пом'якшуватимуть гостроту проблеми безробіття в сільській місцевості. Однак, вірогідно, що фактичний рівень вимушеної незайнятості сільського населення після 2005 р. буде стабільно вищим, ніж у міського населення [1].

У будівництві до 2010 р. завдяки збалансованості процесів вивільнення через зростання продуктивності праці і легалізації та фактичного зростання обсягу робіт чисельність кадрового потенціалу галузі залишатиметься стабільною.

Формальну зайнятість на підприємствах області не вдасться повністю подолати до 2010 р.

Пріоритетними завданнями цього періоду будуть: сприяння відновленню, і стабілізації обсягів виробництва підприємств області, які є містоутворюючими і в зв'язку з цим залучення до зайнятості наявного трудового потенціалу на основі відновлення кваліфікації працівників; забезпечення подальшого розвитку малого бізнесу, пріоритетно у сфері високих та наукоємних технологій, телекомунікацій тощо; запровадження пільгового режиму інвестування та кредитування процесу створення нових продуктивних робочих місць за рахунок державного та місцевого бюджетів відповідно до визначених територій пріоритетного розвитку (кризових локальних ринків праці); налагодити роботу мобільних консультативних пунктів сприяння розвитку підприємницької діяльності в сільській місцевості.

Період 2010–2015 рр. характеризуватиметься вдосконаленням територіально-галузових пропорцій зайнятості; підвищенням мобільності робочої сили; досягненням високих темпів створення нових економічно продуктивних робочих місць; підвищенням якості робочої сили шляхом розширення обсягів й спектру професій її підготовки та перепідготовки, підвищення кваліфікації. В доповнення до підприємств, що відновили своє функціонування, створюватимуться нові на найсучаснішій техніко-технологічній базі. Тобто забезпечуватиметься позитивне сальдо між вибуттям і введенням робочих місць. Зокрема, воно спостерігатиметься у промисловості, де, як очікується, поширюватиметься практика застосування праці тимчасових працівників, зайнятість у режимі неповного робочого дня, за строковими індивідуальними контактами тощо. В

підсумку зайнятість індустріальною працею (у промисловості, будівництві, на транспорті) зросте на 8,8%. Модернізовані та новостворювані підприємства потребуватимуть працівників іншої професійно-кваліфікованої структури. Найбільш проблемними з точки зору забезпечення необхідною робочою силою, очевидно, будуть робочі місця на малих і середніх наукоємних підприємствах.

Активізація процесів інтеграції та концентрації в сільськогосподарському виробництві однозначно вестиме до звуження сфери продуктивної зайнятості на селі. У цей період сучасні конкурентні підприємства поряд з усталеністю самозайнятості населення в секторі особистих селянських господарств розвиватимуться динамічно з відповідним генеруванням попиту на робочу силу. Згідно з розрахунками, суспільний сектор аграрної галузі області втратить понад 7% свого трудового потенціалу; скоротиться також індивідуальний сектор – приблизно на таку ж величину. Ці процеси поряд із широким впровадженням практики сезонного найму працівників і на контрактній основі об'єктивно обумовляють необхідність удосконалення системи соціального захисту працівників.

У цей період у комплексі галузей соціальної інфраструктури створюються умови для розгортання процесу відновлення чисельності працівників до раніше існуючих обсягів і наближення до середньоукраїнського рівня насиченості.

Якщо величина коефіцієнта трудової активності осіб працездатного віку за будь-яких умов залишатиметься усталеною (приблизно на рівні 64–69%), то представники інших категорії будуть зайняті в оптимальних обсягах лише за певних сприятливих умов [3].

Через загострення проблем економічного розвитку, незважаючи на гостру потребу в підробітку, особи пенсійного віку не знаходитимуть підходящої роботи в офіційній економіці, через що їх частка у складі трудових ресурсів буде незначною – близько 2% (проти 6% при послідовному досягненні цілей стратегічного розвитку). Участь в економічній діяльності підлітків суттєво не впливатиме на кількісні параметри трудових ресурсів області за будь-якого сценарію розвитку області. В таких умовах сфера використання трудових ресурсів прискорено звужуватиметься в обсягах і структурно погіршуватиметься. Так, очікується, що загальна чисельність осіб, зайнятих у галузях господарського комплексу області, з 2006 р. до 2010 р. скоротиться на 81,1 тис., або на 5,7%; у наступні 5 років відповідно на 58,6 тис. або 11,9% [1].

У промисловості очікуване скорочення чисельності зайнятих стане безпосереднім наслідком банкрутства їх певної частини. Найбільш імовірно, що протягом 2006–2015 рр. промислові підприємства області сукупно втрачатимуть 2,2 тисячі працівників щорічно. Крім того, залишатимуться досить значні масштаби ручної і малокваліфікованої праці та формальної зайнятості (прихованого безробіття).

Аграрна сфера зайнятості утримуватиме значні обсяги надлишкової робочої сили, особливо у формі самозайнятості селян. З різного типу сільгосппідприємств, навіть при збереження існуючого рівня продуктивності праці, до 2015 р. можливе скорочення працівників більш ніж на одну третину порівняно з чисельністю зайнятих в 2005 р.

У будівництві протягом усього прогностичного періоду скорочуватиметься чисельність офіційно задіяної робочої сили, при ймовірному зростанні її тіньової зайнятості. Спостерігатиметься стабілізація чисельності зайнятих на підприємствах з обслуговування комерційних операцій і товарно-грошових

потоків та незначне скорочення в апараті органів держуправління. Інтенсивно втрачатимуть трудовий потенціал так звані бюджетно залежні галузі – освіта, культура, охорона здоров'я.

Сфера підприємницької діяльності також деградуватиме, що знайде відображення у домінуванні зайнятих в індивідуальних селянських господарствах, що стане засобом виживання населення на селі.

Великі обсяги вивільнення та гальмування процесу створення нових робочих місць обумовлюватимуть зростання рівня безробіття, який у 2,5–3,0 рази перевищуватиме природний рівень. Причому за формою переважатиме застійне безробіття. У такому випадку коштів місцевого бюджету та інших джерел фінансування не вистачатиме для підтримки існуючої системи робочих місць і забезпечення соціального захисту населення, що, безперечно, сформує в області соціально кризову ситуацію.

Завдання забезпечення збалансованого розвитку сфери зайнятості та підвищення ефективності функціонування трудового потенціалу. Реалізація стратегії за сценарієм шансів, що передбачає структурну модернізацію економіки, впровадження трудозберігаючих технологій з відповідним вивільненням надлишкової робочої сили може спричинити певне зростання обсягів безробіття, які, окрім зазначеного, формуватимуться у зв'язку з детінізацією економіки, наближенням значень розбалансованості зареєстрованого ринку праці до відповідних значень реального (повного) ринку праці. Однак чисельність робочої сили, що тимчасово не матиме роботи, не перевищуватиме так званого природного рівня безробіття, тобто у її складі перебуватимуть в основному особи, що мінятимуть місця роботи на більш продуктивні або перенавчатимуться чи підвищуватимуть кваліфікацію.

Для реалізації вказаних вище заходів потрібне використання всіх наявних і потенційних конкурентних переваг області як у галузі трудоресурсовідтворення, так і макроекономічній та фінансовій сферах. Зокрема, фінансування діяльності щодо забезпечення продуктивної зайнятості населення та запобігання безробіттю складатиметься з коштів державного і місцевого бюджетів, включаючи кошти, що централізовано виділяються на подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, вітчизняних і зарубіжних інвесторів.

Отже у підсумку можна відмітити, що комплекс відповідних заходів повинен базуватися на узгодженні інтересів держави, роботодавців і найманих працівників з метою сталого прогресу територіальної громади, повної реалізації здібностей та інтересів особистості.

1. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Житомирської області на період до 2015 року. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 233с. 2. <http://www.zhitomir.net>. 3. http://www.ws.net.ua/berdichev/doc/ukraine_zt/zhitomir_obl.html.

In clause it is considered a level of economic activities the population, work capacity and labour market of Zhitomir region. It is resulted balance calculation formations and work capacity economically active population of region.